

Формування чинників художньо-графічної культури учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в навчанні професійно-теоретичних дисциплін

Анотація. В статті розглядаються процеси формування чинників художньо-графічної культури учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти в навчанні професійно-теоретичних дисциплін. Встановлено, що необхідним є забезпечення достатнього обсягу художньо-графічних знань і вмінь, розвиток прийомів розумової діяльності з добре розвиненим просторовим мисленням, а також теоретичним мисленням високого рівня, що покладено в основу художньо-графічної культури, та є професійно-значущим елементом сучасного фахівця.

Ключові слова: професійне навчання, художньо-графічна культура, дидактичні умови, проектування, моделювання, системи міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків художніх і природничо-математичних дисциплін, креслення і технологій.

Abstract. The article examines the processes of formation of factors of artistic and graphic culture of students of professional (vocational and technical) education institutions in the teaching of professional and theoretical disciplines. It was established that it is necessary to ensure a sufficient amount of artistic and graphic knowledge and skills, the development of mental activity techniques with well-developed spatial thinking, as well as high-level theoretical thinking, which is the basis of artistic and graphic culture, and is a professionally significant element of a modern specialist.

Keywords: professional training, artistic and graphic culture, didactic conditions, design, modeling, systems of intersubject and intrasubject connections of artistic and natural and mathematical disciplines, drawing and technologies.

Постановка наукової проблеми. У проектуванні моделі освіти її складовими стають елементи наукової, технічної, графічної, інформаційної, художньої, гуманітарної і проектної культур, що в комплексі формують професійну культуру.

Поняття «культура», «графіка», «дизайн» виявляють багатозначність їхнього використання в різних аспектах та інтегрують поняття «художньо-графічної культури» з соціально-педагогічних позицій. Витоки художньо-графічної культури беруть початок у розумінні та використанні візуального потоку інформації, можливості художнього і графічного запису інформації. Вона поєднує в собі психолого-педагогічні, культурологічні, науково-технічні, соціально-економічні чинники, що зумовлюють складність системного проектування педагогічного процесу її формування. Формування художньо-графічної культури - це складний багатоплановий поетапний процес сходження від початкового графічного знання до висот художньо-графічної культури, що проходить певні ієрархічні ступені: елементарна грамотність, функціональна грамотність, освіченість, професійна компетентність. Ці етапи логічно взаємопов'язані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз філософської, методологічної та психолого-педагогічної літератури щодо концептуальних засад формування елементів художньо-графічної культури учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗПТО) дає можливість визначити такі основні педагогічні напрями здійснення цього процесу: розгляд процесу формування художньо-графічної культури на основі сучасної системи дидактичних принципів; здійснення художньо-графічної підготовки згідно з принципом наступності в змісті, методах, формах і засобах навчання; структурування змісту художньо-графічної підготовки має здійснюватись із забезпеченням взаємозв'язку загальноосвітньої й технологічної підготовки учнів ЗПТО; поступове ускладнення й збагачення змісту навчання, збільшення обсягу набутих художньо-графічних здатностей; виявлення закономірностей розвитку педагогічних ідей і практичного досвіду здійснення та забезпечення властивостей наступності художньо-графічної підготовки - багатоаспектності, різнохарактерності, багатокомпонентності; урахування особливостей колективного характеру навчання; розвиток мотивації до художньо-графічної діяльності учнів ЗПТО.

Виклад основного матеріалу. Програма художньо-графічної підготовки учнів ЗПТО спрямована на поліпшення якості технологічної підготовки, поглиблення, розширення й систематизацію художніх та графічних компетентностей. Можна виокремити певні модулі дизайнерської художньо-графічної підготовки та виявити взаємозалежність сфер життєдіяльності та видів дизайну (табл. 1).

Таблиця 1

Сфери життєдіяльності	Види дизайну
«Людина – природа»	«Ландшафтний дизайн»
«Людина – художній образ»	«Дизайн середовища»
«Людина – сфера обслуговування»	«Дизайн костюма»
«Людина – техніка»	«Промисловий дизайн»
«Людина – знаки інформації»	«Графічний дизайн»; «WEB-дизайн»

Загальну структуру художньо-графічної підготовки учнів професійної школи можна подати такою модульною системою (табл. 2).

Таблиця 2

Композиція, види дизайну		
1 модуль	2 модуль	3 модуль
Засоби виразності у дизайн-проектах	Художньо-графічна культура у дизайн-проектах	Проектно-художня культура
Графічний дизайн	Дизайн костюма	Дизайн середовища
WEB-дизайн	Промисловий (індустріальний) дизайн	Ландшафтний дизайн

У процесі професійного навчання майбутніх кваліфікованих робітників аналізуються такі аспекти: встановлення загальної кількості годин на художньо-графічну підготовку; введення такого переліку навчальних тем, який відобразив би достатній та високий рівні художньо-графічної підготовки; планування об'єму навчального навантаження з окремих тем; відведення оптимального обсягу змісту для самостійного опрацювання учнями (в межах 1/3...2/3 від загальної кількості годин) та визначення кількості й видів навчальних занять із кожної теми (уроків, практичних, лабораторних занять і самостійної роботи); вибір форм підсумкового контролю з усіх тем.

Педагогічні умови, що забезпечують формування чинників художньо-графічної культури учнів ЗПТО у процесі професійної підготовки, визначають форми, методи й технології організації освітнього процесу як цілісної педагогічної системи. Ми розглядаємо їх як сукупність дидактичних вимог, дидактичних умов та способів реалізації, в яких концептуально відображено відношення змісту художньої та графічної технологічної підготовки учнів та її організації в ЗПТО. Дотримання цих умов має забезпечити досягнення мети та виразити відношення педагогічного процесу художньо-графічної та дизайнерської технологічної підготовки учнів професійної школи до динамічної реальності.

Дидактичними вимогами формування елементів художньо-графічної культури учнів ЗПТО у процесі професійної підготовки є такі положення:

- динаміка розвитку змісту навчання як процесу передачі досвіду попередніх поколінь і прогнозованого формування відповідних компетентностей та досвіду емоційно-ціннісних відношень;
- визначення основних напрямів освітнього процесу щодо всебічного й гармонійного розвитку особистості учня ЗПТО;
- побудова такої структури навчальних програм дисциплін професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки, коли забезпечується спіралевидний розвиток системи художніх, графічних і спеціальних технічних знань і вмінь, а потреба в знаннях випереджує їхнє здобуття;
- диференціація художньої, графічної, технічної підготовки учнів ЗПТО з метою подолання криз у формуванні особистості фахівця й безперервність особистісної освіти учня;
- забезпечення тематичної й хронологічної узгодженості програм з дисциплін графічної, художньо-графічної, художньо-технологічної підготовки учнів ЗПТО;
- раціональний добір і узгодженість методів, форм і засобів формування системи взаємопов'язаних художньо-графічних компетентностей учня ЗПТО;
- безперервне використання і розвиток пропедевтичних знань у вигляді понять та їхніх систем у навчальній і практичній діяльності учнів;
- накопичення даних, що відображають рівень сформованості й динаміку особистісних і професійних якостей учнів;
- координація педагогічних дій викладачів художніх технологій, креслення та інших навчальних дисциплін;
- розвиток мотивації учнів до здобуття системних знань і технічних здатностей у навчанні креслення і технологій у ЗПТО; поетапне становлення особистості учня як рівноправного учасника і творця навчальної діяльності з формування системи узагальнених художніх і графічних здатностей.

Відповідно до встановлених вимог зазначимо *дидактичні умови* формування елементів художньо-графічної культури учнів ЗПТО під час професійного навчання. Такими є наступні положення:

- проєктування (встановлення освітніх цілей і завдань) і реалізація скоординованої програми поетапного формування художніх і графічних здатностей відповідно до інтегративних, стрижневих якостей і видів діяльності учнів ЗПТО;
- встановлення основних етапів формування системи взаємопов'язаних художніх і графічних компетентностей та досвіду творчої діяльності особистості;
- визначення основних структурних елементів курсу, розділу, теми, що підлягають вивченню (факти, поняття, закономірності);
- розробка критеріальної основи для визначення рівнів навчальних досягнень учнів з художніх, графічних і технологічних дисциплін;
- використання можливостей і вдосконалення інформаційно-предметного та матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу;

- виявлення, проєктування, моделювання систем міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків художніх і природничо-математичних дисциплін, креслення і технологій;
- встановлення зв'язків між поняттями, що вивчаються, і попередніми знаннями і вміннями із залученням формованих понять до розв'язання завдань;
- урахування вікових особливостей, індивідуальних відмінностей учнів у процесі формування системи компетентностей та рівня пропедевтичної підготовки з художніх і природничо-математичних дисциплін;
- постійна співпраця викладачів природничо-математичних і спеціальних дисциплін та креслення щодо змістового наповнення, організації навчання, вдосконалення навчально-методичного й програмного забезпечення;
- встановлення прогностичної педагогічної інформаційної системи природничо-математичної, технічної, графічної, технологічної підготовки учнів, проєктування й моделювання цієї системи.

Способами реалізації процесу формування чинників художньо-графічної культури учнів ЗПТО, відповідно до зазначених дидактичних вимог та умов, пропонуються такі дії педагогів: актуалізація формованих і базових понять, знань і здатностей у свідомості учнів, виокремлення опорних знань, створення емоційного настрою учнів і викладачів, реалізація дидактичних принципів, раціональний добір змісту, методів, організаційних форм і засобів навчання, удосконалення педагогічної майстерності викладачів та майстрів виробничого навчання, створення начально-методичних комплексів дисциплін із системами міжпредметних зв'язків, оптимальне сполучення дидактичних прийомів викладу і встановлення їх раціональної послідовності для розвитку пізнавальних здібностей учнів, перехід від індуктивного до гіпотетико-дедуктивного абстрактного викладу матеріалу, застосування педагогічного моніторингу, прогнозування результатів навчання й розвитку певних рис учнів.

Педагогічною умовою, що сприятиме успішності реалізації процесу формування чинників художньо-графічної культури учнів ЗПТО є пізнавальна діяльність учнів, що ґрунтується на їхньому свідомому життєвому й професійному самовизначенні, баченні перспективи розгортання процесу учіння, уявленні про місце і роль кожної навчальної дисципліни і видів діяльності у власному розвитку й становленні, переростанні свідомого ставлення до учіння у свідому участь у процесі. Особливе значення в художньо-графічній підготовці відводиться дизайну й кресленню, що органічно поєднуються з творчою діяльністю, конструюванням, винахідництвом, раціоналізаторством. Навички конструювання, будівництва й читання рисунку, ескізу, технічного кресленика - обов'язковий компонент грамотності й культури.

Висновки. Художньо-графічна культура поєднує психолого-педагогічні, культурологічні, науково-технічні, соціально-економічні чинники, що зумовлює складність системного проєктування педагогічного процесу її формування. Цей поетапний процес має різні рівні розвитку: від початкового художнього і графічного знання до всебічного оволодіння і творчого усвідомлення способів їх реалізації у професійній діяльності. Елементарні знання, що переважають на попередніх етапах, діалектично не відкидаються, а переусвідомлюються у процесі наступної художньо-графічної діяльності. Отже, відбувається перехід на якісно новий рівень художньо-графічної підготовки. При цьому реалізуються психологічні механізми екстеріоризації (переносу в зовнішнє середовище) знань та здатностей попереднього рівня у практичну діяльність, формуються нові можливості. У подальшому синтез практичних умінь і теоретичних пізнань призводить до інтеріоризації набутих способів діяльності та перетворення їх у більш удосконалені структури свідомості, що є основою творчого, системного використання художньо-графічних знань у професійній. На основі просторового мислення, що розвивається, формується специфічний стиль мислення - системне художньо-графічне мислення.

У процесі формування художньо-графічних та технологічних понять і умінь, формування художньо-графічної культури учні краще засвоюють закономірності розвитку природи та суспільства, включаються в активну перетворюючу діяльність. Поєднання навчання з творчою діяльністю забезпечує дієвість їхніх поглядів і переконань, сприяє досягненню єдності світогляду та повсякденної практичної поведінки. Професійне навчання є складовою особистісно-орієнтованою моделі освіти, сприяє забезпеченню формування соціально активної особистості, здатної до конструктивного перетворення довкілля на засадах гармонії, краси і доцільності.

Список використаних джерел:

1. Гаркушевський В.С., Цвілик С.Д., Шимкова І.В. Особливості графічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій на засадах компетентнісного підходу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*/ Гол. ред.: Мартинюк М.Т. Умань: «ВПЦ», 2018. С. 96-104.

2. Глуханюк В.М., Шимкова І.В., Гаркушевський В.С., Цвілик С.Д. Застосування системи управління навчанням COLLABORATOR у створенні електронного освітнього середовища з підготовки педагогів середньої та професійної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць*. Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 62. С. 5-18.

3. Знамеровська Н.П. Підготовка вчителя трудового навчання до розвитку художньо-

конструкторських здібностей учнів основної школи: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 1999. 230 с.

4. Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. К.: Поліграфкнига, 1996. - 406 с.

5. Цвілик С.Д., Прибиш О.С., Шевцова Л.О. Становлення елементів художньо-графічної культури учнів старшої школи у профільному навчанні основ дизайну. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць /* О.В. Марущак (гол.) та [ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2021. Вип. 4. С. 119-124.

6. Iryna Shymkova, Svitlana Tsvilyk, Vitalii Hlukhaniuk, Viktor Solovei, Volodymyr Harkushevskiy USE OF Learning management system ILIAS in teaching technologies for intending teachers of secondary and vocational education. Rezekne: Rezeknes Tehnologiju akademija. 2021. Volume V. p. 470-482. <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6313>.